

УДК 378.018.8:373.2.011.3-051]:373.2.015.31]:37.091.313

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.1.22>

Иценко Л. В., Підлипняк І. Ю., Журавко Т. В.

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО ПРЕДМЕТНОГО СВІТУ В ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито підготовку педагогів до розвитку в дітей старшого дошкільного віку пізнавального інтересу до предметного світу в проєктній діяльності. Метою статті є розкриття особливостей організації проєктної діяльності старших дошкільників, спрямованої на розвиток пізнавального інтересу до історії предметного світу. З'ясовано, що діяльністю, яка забезпечує змогу синтезувати, комбінувати історичну інформацію про предмет, є проєктна діяльність, що дає змогу розглядати її як найбільш ефективний засіб розвитку пізнавального інтересу. У руслі дослідження визначено зміст поняття "проєктна діяльність дітей дошкільного віку". Розкрито потенційні можливості проєктної діяльності в розвитку в дітей пізнавального інтересу до історії предметного світу. Схарактеризовано особливості організації проєктної діяльності старших дошкільників, спрямованої на розвиток пізнавального інтересу до історії предметного світу. Виокремлено педагогічні умови розвитку в дітей старшого дошкільного віку пізнавального інтересу до історії предметного світу в проєктній діяльності, зокрема: дорослий як зразок-орієнтир, носій досвіду організації проєктної діяльності; організація завдань пошуково-творчого, проблемного характеру, що стимулюють пізнавальний інтерес дітей до історії предметного світу; створення предметно-стимулюючого середовища в закладі дошкільної освіти. Педагогічна підтримка дорослого має бути спрямована на розширення потенційних можливостей дитини, своєчасне виявлення пізнавальних інтересів та створення умов у сучасному освітньому середовищі закладу дошкільної освіти, що забезпечують цей розвиток. Без допомоги дорослого дитина не завжди здатна якісно спроектувати свою діяльність, творчо підійти до її розв'язання.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, пізнавальна активність, проєктна діяльність, проєкт, предметний світ, педагогічні умови, діти старшого дошкільного віку.

Актуальність проблеми на соціально-педагогічному рівні визначається сучасним соціальним замовленням суспільства, яке спрямоване на розвиток у випускника закладу дошкільної освіти нових універсальних здібностей, сформованих стійких пізнавальних мотивів, основним з яких є пізнавальний інтерес [1, с. 6].

У стані інтересу людина завжди активна, успішна. Пізнавальний інтерес та його прояв пов'язані із переважанням особливих форм активності і позитивного афективного стану, що виникає з потреби у зовнішніх враженнях, взаємодії з навколишнім світом і вибіркової спрямованості на нього [3].

Інтерес до пізнання, потреба в засвоєнні необхідних знань виникають у дитини в процесі діяльності, яка є найбільш значущою для кожного вікового періоду її розвитку. Про це засвідчують дослідження Б. Ананьєва, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, В. Давидова, Д. Ельконіна, Б. Ломова, О. Матюшкіна, В. Мухіної та інших.

Аналіз різних теорій формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін, В. Давидов, Д. Ельконін, Ф. Піаже) показав, що ефективність досягнення позитивного результату можлива лише за умов наявності в дітей інтересу в процесі пізнання. Інтерес активізує мислення, а пізнання неможливе без активної думки.

Звернення до пізнавального інтересу в контексті означеної проблеми пов'язане, по-перше, з визнанням концептуального положення філософії про те, що інтерес відображає відносини особистості, які проявляються в результаті впливу реальних умов життя і діяльності людини, по-друге, в процесі історичного пізнання дитина засвоює світ предметів, осягає діалектику його розвитку, успадковує досвід минулого, добуває предметний світ, «переробляє» природу, виступає як суб'єкт, як активний носій соціальної сутності, як творець [3, с. 35].

У педагогічній теорії і практиці пізнавальні інтереси розглядаються як інтегральне утворення особистості дитини. У працях Ш. Амонашвілі, М. Виноградової, А. Люблінської, Л. Талізін, М. Скаткіна, Г. Щукіної пізнавальний інтерес розглядається як стійка риса характеру, що сприяє формуванню активної, творчої, особистості дитини.

Так, О. Реан та Я. Коломінський пізнавальний інтерес розглядали як внутрішній мотив, як спонуку до активності, що тим самим пов'язана з процесом задоволення потреб [10, с. 416]. Також цей феномен найчастіше отожднюють із формою прояву пізнавальної потреби, емоційним переживанням (І. Зимня) [2, с. 296]. Особливу роль при цьому відводять, на думку Г. Щукіної, пізнавальному інтересу, оскільки його підґрунтям є бажання дізнатися щось нове [13].

Пізнавальний інтерес відомі психологи та педагоги досліджували у таких аспектах: як мотив діяльності (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, В. Бондаревський); як елемент у структурі емоційної сфери (Г. Люблінська, Н. Морозова); як особливий інтелектуально-емоційний стан особистості (Я. Коломінський, О. Реан, Є. Зеєр, А. Маслоу, Г. Щукіна). Вплив пізнавального інтересу на особистість дитини вивчали Т. Піроженко, С. Бурова, С. Ладивір, О. Приходько та ін.

Проблема розвитку пізнавального інтересу в проєктній діяльності дошкільників відображена в наукових роботах Т. Башинської, Н. Гавриш, О. Мащенко, О. Пехоти, Н. Стаднік, Н. Матяш, Т. Піроженко. Дослідники

визначають стимулюючий вплив проєктної діяльності на розвиток базових якостей дитини, таких як активність, ініціативність, самостійність, творчість.

Зазвичай проєктну діяльність асоціюють з її різновидом – дослідницькою, експериментальною [12]. Так, проблема розвитку пізнавальних інтересів у дошкільників у процесі експериментальної діяльності привертала увагу таких видатних науковців, як Г. Беленька, Н. Глухова, Н. Кот, Н. Лисенко, З. Плохій, М. Поддяков, Н. Яришева та інші. У цих дослідженнях розроблено структуру, умови та зміст дослідницької діяльності з дошкільниками. На думку вищезгаданих науковців, експеримент розглядався як частина педагогічного процесу. І. Куліковська, А. Савенков довели, що тільки в умовах спеціально розробленої педагогічної технології експеримент із дітьми дошкільного віку досягне бажаних результатів, а досліджувана активність перетвориться на надзвичайно важливу якість особистості, яка відображає рівень її пізнавального розвитку та зумовлює виникнення пізнавального інтересу.

Така діяльність організовується вихователем закладу дошкільної освіти та спрямовується на отримання нових знань шляхом проведення спостережень, дослідів, вимірювань відповідно до чинних освітніх програм для дітей дошкільного віку.

Метою статті є розкриття особливостей організації проєктної діяльності старших дошкільників, спрямованої на розвиток пізнавального інтересу до історії предметного світу.

Зазначимо, що проблема пізнання предметного світу дітьми дошкільного віку не є новою для педагогічної теорії і практики.

У численних дослідженнях психологів і педагогів предметний світ виступає як об'єкт ігрової, розумової, трудової, образотворчої діяльності (Л. Артемова, Л. Венгер, М. Крулехт, Т. Комарова, С. Ладивір, В. Логінова та ін.), як засіб морального виховання дошкільників (З. Борисова, Р. Жуковська, Р. Зінченко, І. Розанова та ін.), як засіб засвоєння норм і правил поведінки (М. Лісіна), як засіб формування творчості (О. Дибіна).

Процес ознайомлення дошкільників з історією предметного світу має потенційні можливості в розвитку стійкого пізнавального інтересу до цієї галузі дійсності, оскільки відповідає виділеним А. Поддяковим факторам, що викликають інтерес: новизна інформації, складність, когнітивний конфлікт [9].

Світ, збагачений культурними цінностями попередніх поколінь, постає перед дитиною як специфічний об'єкт засвоєння. Відбувається розпредмечування, за допомогою якого дитина засвоює цінності, перетворює їх на своє багатство. І це не просто бажання індивіда, а необхідність: дитина не просто стоїть перед світом людських об'єктів, щоб жити, вона має активно й адекватно діяти в цьому світі, включитися в систему суспільних відносин, засвоювати соціальний досвід людства, який матеріалізований у культурних цінностях. У процесі цього засвоєння відбувається культурне збагачення дитини, розвиваються її творчі сили і здібності [4].

До історичного пізнання в дошкільному віці зараховуємо пізнання, яке дає відомості про минуле предметного світу, закономірності його розвитку, вдосконалення, перетворення людиною відповідно до своїх потреб.

Прагнення до новизни є універсальним. Показ нових предметів здебільшого викликає тривалий процес ознайомлення, складну орієнтовно-дослідницьку діяльність (Л. Котлярова). Предмети минулого викликають у дітей здивування, захоплення їх незвичайним видом. Багато предметів діти сприймають уперше, тобто вони є для них абсолютно новими. Другий фактор, що викликає інтерес, – складність. Чим предмет динамічніший, або чим більше в ньому перцептивних ознак, тим з більшою ймовірністю він викликає зацікавлене ставлення. При цьому діти не обмежуються простим зоровим розгляданням, а переходять до слухового і нюхового відчуття. Третім фактором є когнітивний конфлікт, або суперечливість інформації. Сприйняття дитини суперечить наявним уявленням [3].

Розвиток пізнавальних інтересів дітей до предмета вивчення здебільшого залежить від того, наскільки дитина втягується у власний творчий, дослідницький пошук, у відкриття нових знань. Тільки власна діяльність дитини, що має практичну спрямованість, дозволяє їй входити в проблемну ситуацію і є рушійною силою розвитку пізнавальних інтересів [11].

Доведено, що такою діяльністю, яка забезпечує можливість синтезувати, комбінувати історичну інформацію про предмет, є проєктна діяльність, що дає змогу розглядати її як найбільш ефективний засіб розвитку пізнавального інтересу [7].

Аналіз низки досліджень (К. Андросович, Ю. Буракова, Л. Горбуленко, Т. Коршунова, Г. Кузіна, Н. Матяш, Т. Піроженко, Н. Токаренко, Л. Швайка та ін.) свідчить про можливість і переваги використання проєктної діяльності в роботі з дітьми дошкільного віку, яка зумовлює виникнення пізнавального інтересу.

Схарактеризуємо особливості організації проєктної діяльності старших дошкільників, спрямованої на розвиток пізнавального інтересу до історії предметного світу.

В умовах дошкільного закладу дуже важлива роль педагога в процесі здійснення проєктної діяльності дітей дошкільного віку. Керівництво проєктною діяльністю веде до зміни позиції педагога. Із носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної діяльності своїх вихованців.

У руслі нашої проблеми проєктну діяльність розглядаємо як діяльність зі створення (проєктування) і реалізації проєкту, яка передбачає самостійне виконання дітьми старшого дошкільного віку комплексу дій із розв'язання значущої для них проблеми, що завершується створенням продукту, при емоційній, регулятивній та інструктивній підтримці дорослого.

Зміст проектної діяльності визначається послідовністю роботи над проектом, а саме:

- пошуковий етап: створення проблемної ситуації, визначення найбільш актуального та посильного завдання для дітей на певний відрізок часу;
- практичний етап : планування діяльності для досягнення мети (визначення способів вирішення проблемної ситуації, послідовності їх використання); виконання проекту (комплексу дій, що завершуються створенням продукту проекту);
- презентаційний етап: оформлення продукту проекту, його презентація [3].

У старшому дошкільному віці запитання, мотивом яких є прагнення до пізнання навколишнього світу, збільшуються і стають головними. Збільшення кількості запитань вказує на зміну ставлення дитини до дійсності [9; 11].

У дошкільному віці відбувається інтенсивний розвиток пам'яті, мислення, уяви, мовлення, що уможливорює прагнення дітей займатися інтелектуальною діяльністю, спрямованою на перетворення навколишнього світу.

Таким чином, психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку охоплюють когнітивну, емоційну, поведінкову сфери і забезпечують можливість участі в проектній діяльності.

Для досягнення поставленої мети була організована підготовка вихователів до участі в процесі розвитку в старших дошкільників пізнавального інтересу до історії предметного світу в проектній діяльності. Для чіткого уявлення педагогів про метод проектів, його впровадження в діяльність із дошкільниками необхідно розмежувати два типи проектів: проектну діяльність вихователя та методику, за якою вихователь організовує проектну діяльність дітей [6].

З огляду на результати вивчення стану проблеми в педагогічній практиці дошкільних установ робота з вихователями передбачала вирішення таких завдань:

- збагатити знання вихователів про проектну діяльність, її потенційні можливості в розвитку дітей дошкільного віку;
- ознайомити педагогів із технологією проектування, організацією і керівництвом проектною діяльністю дітей старшого дошкільного віку, спрямованою на розвиток пізнавального інтересу до історії предметного світу;
- формувати вміння створювати предметно-стимулююче середовище для організації самостійної проектної діяльності дітей старшого дошкільного віку;
- надавати допомогу в здійсненні аналізу власної педагогічної діяльності, взаємодії з дітьми в процесі організації і керівництва проектною діяльністю;
- стимулювати потребу вихователів у самостійному творчому застосуванні отриманих знань у власній педагогічній практиці [3; 6; 7].

Для реалізації завдань були запропоновані форми роботи з педагогами, розроблені Г. Кузіною [3]: семінар-практикум "Організація і керівництво проектною діяльністю дітей старшого дошкільного віку", педагогічна рада "Проектна діяльність як засіб розвитку у старших дошкільників пізнавального інтересу до історії предметного світу"; групові тематичні та індивідуальні консультації, огляд-конкурс мікроцентри "проектного поля" групи ЗДО; взаємоперегляди презентаційних заходів.

Так, семінар-практикум "Організація і керівництво проектною діяльністю дітей старшого дошкільного віку" передбачав:

- знайомство вихователів із технологією проектування;
- організацію та керівництво проектною діяльністю дітей старшого дошкільного віку;
- активізація знань вихователів з означеної проблеми;
- включення вихователів у педагогічний пошук вирішення проблеми розвитку в дошкільнят пізнавального інтересу до історії предметного світу в проектній діяльності;
- активізація творчого потенціалу педагогів за допомогою інтерактивних методів навчання.

Семінар-практикум був розрахований на три заняття і проводився з використанням інтерактивних методів навчання.

У процесі проведення семінару-практикуму були використані інтерактивні методи навчання:

- лекційний метод із використанням проблемних запитань;
- практичні завдання творчого характеру;
- презентація (як наочний варіант лекційного і практичного матеріалу).

У процесі виконання практичних завдань педагоги працювали в малих групах (мікрогрупах) і парах змішаного (динамічного) і постійного складу.

Оскільки семінар-практикум включав кілька занять, заздалегідь було запропоновано вихователям програму, в якій зазначали тему, місце і порядок проведення кожного заняття, перелік питань для обговорення, список літератури, з якої корисно попередньо ознайомитися.

Семінар-практикум був побудований таким чином, що кожне окреме заняття мало певну практичну цінність, а також було логічним продовженням попереднього.

Так, перше заняття було присвячене розгляду теоретичних аспектів організації проектної діяльності дітей старшого дошкільного віку. З огляду на невисокий рівень обізнаності педагогів з означеної проблеми,

провідним методом на занятті був лекційний із включенням проблемних запитань. В інформаційній частині були розкриті поняття “проект”, “проектування”, “проектна діяльність дітей дошкільного віку”, типологія проектів, структурування проекту (кроки проекту), етапи організації проектної діяльності.

Друге заняття було спрямоване на оволодіння педагогами технологією проектування, розробкою технологічної карти проекту. Заняття проходило в дискусійній формі: обговорювалися підходи до проектування, правила вибору теми проекту:

Наприкінці заняття вихователі отримали творче завдання, а саме: скласти технологічну карту проекту, спрямовану на розвиток у старших дошкільників пізнавального інтересу до історії предметного світу, презентація якої здійснювалася на останньому занятті семінару-практикуму. Означене заняття дало змогу провести рефлексію і аналіз діяльності вихователів із проектування, внести корективи в процес планування проектної діяльності дошкільнят.

Рациональне поєднання теоретичної інформації і практичних завдань дало змогу в процесі занять не тільки формувати й удосконалювати певні педагогічні навички вихователів, а й дати наукове обґрунтування можливості та актуальності використання в роботі з дітьми проектної діяльності.

Результати проведення різноманітних форм діяльності з педагогами теоретико-методичного характеру показали, що відбулася систематизація уявлень вихователів про проектну діяльність та особливості її організації з метою розвитку в старших дошкільників пізнавального інтересу до історії предметного світу. Вихователі оволоділи процесом конструювання технологічної карти проекту (проектуванням), спробувавши на практиці змоделювати проект у мікрогрупах.

Наступні форми роботи діяльнісно-рефлексивного характеру проводилися з метою перенесення педагогами отриманих знань і умінь у практику повсякденної роботи з дітьми та самостійне творче їх використання.

У результаті реалізації означених форм роботи відбулося помітне підвищення інтересу вихователів. Спостереження за діяльністю педагогів показало, що вони усвідомили сутність і специфіку проектної діяльності, її потенційні можливості в пізнавальному розвитку дітей старшого дошкільного віку, опанували технологію проектування, організації і керівництва проектною діяльністю дошкільнят. Також результатом роботи з вихователями стало розширення професійної самосвідомості педагогів, початок вироблення нової позиції, що базується на самоаналізі, рефлексії.

Реалізація виділених етапів організації проектної діяльності передбачає створення певних педагогічних умов розвитку в дітей старшого дошкільного віку пізнавального інтересу до історії предметного світу в проектній діяльності, кожна з яких стає пріоритетною на тому чи іншому етапі проекту [3]. Схарактеризуємо їх:

- 1) дорослий як зразок-орієнтир, носій досвіду організації проектної діяльності;
- 2) організація завдань пошуково-творчого, проблемного характеру, що стимулюють пізнавальний інтерес дітей до історії предметного світу;
- 3) створення предметно-стимулюючого середовища в ЗДО.

Пріоритетною педагогічною умовою, керівництва означеною діяльністю є дорослий як зразок-орієнтир, носій досвіду організації проектної діяльності. Виділяючи цю умову, виходили з того, що орієнтація на дорослого сприяє оволодінню дітьми будь-яким змістом, будь-якою діяльністю, зокрема проектною. У силу вікових психологічних особливостей (копіювання, емоційність, безпосередність тощо) дитина дошкільного віку «відкрита» для дій дорослого, відчуває довіру до нього, чутлива до його оцінки.

Виділяючи другу умову, виходили з того, що розвиток дієвості, усвідомленості, глибини інтересу залежить від підвищення суб'єктної позиції дитини в проектній діяльності, що насамперед визначається характером пропонованих завдань і особливостями взаємодії дитини з дорослим.

Завдання мають бути проблемними, привабливими, посилюючими, припускати різноманітні варіанти розв'язання їх за відсутності єдиного зразка. Суть цих завдань полягала в наданні кожній дитині такої ініціативності, яка допомагала відчувати себе «господарем» проблемної ситуації, визначити її подальше розв'язання.

Застосування в освітньому процесі третьої педагогічної умови (створення предметно-стимулюючого середовища) пояснюється тим, що діти з об'єктивних причин не мають змоги безпосереднього контактувати з багатьма предметами минулого в реальному житті, тому реалізація їхнього інтересу до цих предметів соціально опосередкована дорослим. Однак їх представленість в оточенні необхідна, оскільки вони матеріалізують у дітей пізнавальний інтерес. «Проектне поле» як предметно-стимулююче середовище виступило основою для взаємодії дорослого і дитини, джерелом виокремлення проблем, на вирішення яких була спрямована проектна діяльність дітей.

Реалізація цієї умови забезпечує розвиток стійких інтересів у старших дошкільників до історії предметного світу, що проявляється в прагненні розробляти власні індивідуальні проекти, презентувати їх іншим дітям і дорослим.

Таким чином, пізнавальний інтерес дошкільників розвивається в співпраці з дорослим, у спільній з ним проектній діяльності, яка в процесі засвоєння дитиною новим змістом змінює свою форму. Так само поступово змістовно змінюється цілеспрямована пізнавальна активність самої дитини, а координуюча функція дорослого підтримує ці зміни. Педагогічна підтримка дорослого має бути спрямована на розширення потенційних можливостей дитини, своєчасне виявлення пізнавальних інтересів та створення умов у сучасному

